

F. J. J. Glorius, *F.B.J. Frencken en de Katholieke Jeugdvereniging. De zorg voor meisjes met name in het bisdom Breda, 1927-1940* (Tilburg: Stichting Zuidelijk historisch contact, 1979, xvi + 146 blz.).

In 1927 werd door de priester F.B.J. Frencken te Breda de Katholieke Jeugdvereniging (KJV) opgericht. Hoewel in oorsprong bedoeld voor de gehele jeugd van zestien tot drieëntwintig jaar, richtte de KJV zich in de praktijk toch voornamelijk op de 'fabrieksmeisjes'. Frencken meende dat fabrieksarbeid een ongunstige invloed had op de godsdienstige en zedelijke vorming van de meisjes als toekomstige huisvrouwen en moeders. Door haar te organiseren in een jeugdbeweging en het verzorgen van godsdienst- en huishoudcursussen wilde de KJV deze invloed tegengaan.

Frans Frencken (1886-1946) was afkomstig uit een welgestelde familie in het Brabantse Oosterhout. Deze komaf bepaalde zijn houding ten opzichte van de sociale problematiek. Zijn beoordeling van fabrieksarbeid bleef die van een relatieve buitenstaander, die de problemen slechts van horen zeggen kent. De sociale kwestie zag hij vooral in termen van dreiging van het geloof en zedelijk verval. Daartegen richtte zich ook zijn actie. Tegenover de fabrieksmeisjes nam hij een paternalistische houding aan.

Na zijn priesterwijding wordt Frencken al snel benoemd tot docent aan het kleinseminarie Ypelaar bij Breda. Geheel in de geest van de tijd houdt hij zich actief bezig met apostolaat. Samen met ondermeer de latere Nijmeegse hoogleraar Jac. van Ginneken SJ heeft hij zitting in het in 1919 opgerichte 'Comité tot Bekeering van Nederland'. Zijn belangstelling gaat echter al snel meer uit naar apostolaat in eigen, katholieke, kring. In 1920 introduceert hij in Nederland de Eucharistische Kruistocht, een in Frankrijk en België tot ontwikkeling gekomen beweging, die een intensere geloofsbeleving propageert. Kerngroepen worden opgericht onder onderwijzers, studenten, arbeiders, en ook fabrieksmeisjes. Via deze laatste groepen wordt Frencken geconfronteerd met de situatie waarin deze meisjes verkeren. Met steun van werkgevers worden enkele zogenaamde EK-huizen in de nabijheid van fabrieken geopend, waar meisjes hun schafttijd 'in een nette en beschaafde omgeving' kunnen doorbrengen, en waar zij benaderd worden voor deelname aan EK-groepen. Om meer meisjes te kunnen bereiken, en meer voor hen te kunnen doen wordt in 1927 de KJV opgericht.

Aan Frencken en de KJV wijdde F. Glorius een studie, die voornamelijk gebaseerd is op de archieven van Frencken zelf en van het Catechistenwerk, een vrouwencongregatie die door Frencken ten behoeve van het werk voor de meisjes is opgericht. Glorius gaat uitvoerig in op het doel, de organisatie en de activiteiten van de KJV, die zich vanuit Breda over heel Nederland uitbreidt. Alleen in het bisdom Haarlem, waar de Graalbeweging een monopoliepositie inneemt, wordt zij niet toegestaan.

Een belangrijk deel van het boek is gewijd aan de houding van de KJV-leiding ten opzichte van de fabrieksarbeid door vrouwen en de consequenties die daaraan werden verbonden. Diverse malen hield de KJV enquêtes naar de omstandigheden waarin de meisjes werkten, hun godsdienstkennis en hun gedrag binnen en buiten de fabriek. In de verslagen van deze enquêtes werden vooral de godsdienstige en zedelijke gevolgen van de fabrieksarbeid gehemeld (één conclusie luidde: '... dat in ongeveer alle fabrieken ... de toestand zoo is dat het kind van 14 jaar, dat er heen gaat, minstens voor een tijd bedorven wordt. Het is praktisch onmogelijk zonder speciale genade en heel bijzondere hulp de onschuld op de fabrieken te bewaren' (58). Daarnaast werd gewezen op te lange werktijden, te hoog werktempo en slechte hygiënische omstandigheden.

Het is typerend dat Frencken en de KJV ter bestrijding van deze situatie geen samenwer-

king zochten met het RK Werkliedenverbond. Volgens Frencken richtte het zich teveel op economische aspecten en had het te weinig oog voor godsdienstige en zedelijke facetten. De KJV zocht het antwoord op de problemen in een herstel van de patriarchale verhoudingen tussen arbeiders en ondernemer, die door de ontwikkeling van de grootindustrie verloren waren gegaan. Vandaar geen, wat wij tegenwoordig zouden noemen, bedrijfsacties, maar symptoombestrijding: opvang van de meisjes na het werk, het geven van allerlei cursussen en zorgen voor een verantwoorde vrijetijdsbesteding. Dat alles met ruime financiële steun van het bedrijfsleven.

De studie van Glorius is een interessante bijdrage tot de bestudering van de houding van de katholieke elite ten opzichte van de sociale problematiek van de jaren twintig en dertig en de vorming van de opgroeiende jeugd. Het is jammer dat de auteur zijn object van onderzoek niet in een bredere context heeft geplaatst. Het boek is dientengevolge een geïsoleerde beschrijving van uitsluitend de KJV geworden. Daardoor krijgt de lezer toch een onvolledige en eenzijdige kijk op de betekenis ervan. Dat wordt nog versterkt door het ontbreken van een conclusie. Om enkele punten te noemen: in het voorwoord schrijft Glorius (v) dat de KJV representatief is voor de vele katholieke jeugdorganisaties in Nederland in die periode. Dat wordt in het boek verder niet aangetoond. Ik waag dat ook te betwijfelen; de KJV is op een geheel andere leest geschoeid en kent een heel andere structuur, dan bijvoorbeeld de verkennerij, die niets van het clericale moet hebben, of de Jonge Werkman, de organisatie voor de arbeidersjongens, die juist aansluiting zoekt bij het RK Werkliedenverbond.

Ook stelt Glorius dat de jeugdigen van toen massaal op de been te krijgen waren voor het ideaal: 'de wereld veroveren voor Christus' (v). Maar om een dergelijke stelling te bewijzen kan men niet alleen afgaan op ledentallen, al zijn die imposant genoeg. Waar komen de leden vandaan? Uit de steden of uit dorpen? Wat was hun sociale achtergrond? Waarom werd men lid: om het 'ideaal' of om de gezelligheid? Hoe werd het ideaal overgedragen, en in hoeverre slaagde men daar werkelijk in? Het zijn vragen die niet gesteld worden, maar waarvan de beantwoording nodig is, wil men een goed beeld krijgen van de werkelijke betekenis van de KJV.

Bij de behandeling van de enquêtes ontstaat de indruk dat Frencken een eenling was in het aan de kaak stellen van de uitwassen van de fabrieksarbeid. Maar al in 1926 was door het RK Werkliedenverbond het rapport *Om Waarheid en Recht* gepubliceerd, waarin gewezen werd op de slechte arbeidsvoorwaarden in bedrijven in het zuiden. Dat rapport en de erop volgende discussie met de werkgevers vermeldt Glorius niet. In dit licht is het niet-samenwerken met de vakbeweging nog vreemder.

Het is te betreuren dat de schrijver zich bij zijn onderzoek heeft beperkt tot bronnenmateriaal en literatuur die afkomstig zijn van de KJV of daarop direct betrekking hebben. Waarom niet ook de bisschoppelijke archieven bezocht? Waarom niet naast verscheidene catechisten ook geprobeerd oud-leden van de KJV te interviewen? En waarom wordt bijvoorbeeld wel het boek van Linssen over de katholieke werkgevers gebruikt, maar niet de studies van J. Colsen over Poels en van C. Kuiper over de RK Vakbeweging? Het boek is daardoor naar mijn smaak te veel een beschrijving geworden van het uiterlijk optreden van de KJV, zonder dat de lezer zich een oordeel kan vormen over de aard en de betekenis ervan.

Peter Selten

P.J. Drooglever, *De Vaderlandse Club 1929-1942. Totoks en de Indische politiek* (Dissertatie Utrecht; Franeker: T. Wever BV, 1980, 423 blz., f75,-, ISBN90 6135 300 9).

De hernieuwde belangstelling voor het koloniale verleden heeft in wetenschappelijk Nederland tot nog toe slechts incidenteel de veel bepleite Indonesiëcentrische vlucht genomen. Deze richting bleef kenmerkend voor Indonesische historici en voor de Indonesianistiek in de Verenigde Staten en Australië, waar 'area-studies' naast psychologische afstand tot de kolonisator hiervoor blijkbaar een betere startbaan boden dan de sterk Europa- en Neerlandocentrische opzet van de geschiedenisstudie alhier. Zo er in de recente Nederlandse geschiedschrijving ten aanzien van Indonesië in de koloniale periode van vernieuwing sprake is, dan houdt deze veeleer een nadere precisering en nuancering van het Nederlandse koloniale standpunt in, een grotere aandacht voor dat wat in de kolonie zelf gebeurde: een nieuw Indiëcentrisme. Onnodig te zeggen dat deze vernieuwing het begrip voor en de kennis van het verschijnsel kolonialisme alleen maar kan verdiepen en zowel voor een Indonesië-centrische geschiedbeoefening als ook voor de Nederlandse geschiedenis relevant geacht mag worden.

Van dit Indiëcentrisme is de dissertatie van Drooglever een recent voorbeeld. De totok, 'trekker', de in Nederland geboren Europeaan in de kolonie, is hoofdrolspeler. Men dient het woord 'trekker' niet te absoluut te nemen, het staat tussen aanhalingstekens. Totoks waren geen eendagsvliegen onder de tropenzon: zij konden jarenlang in Indië wonen (de eerste voorzitter van de Vaderlandse Club deed dit ruim twintig jaar) en zich met het land identificeren. De vorming van een eigen politieke partij, de Vaderlandse Club, bewijst het.

De Vaderlandse Club, in 1929 opgericht in reactie op het tegenover het Indonesisch nationalisme te tolerant, dat wil zeggen te 'ethisch' geachte beleid van gouverneur-generaal jhr.mr. A.C.D. de Graeff stelde zich ten doel om te ageren tegen alle invloeden die de onverbreekbaarheid van de band tussen de verschillende delen van het koninkrijk aantastten en om de belangen der Nederlandse bevolking 'in deze gewesten' te behartigen. Als actie/pressiegroep gestart ging men na enige aarzeling toch over op politieke partijvorming. De stormachtige groei van het ledental (9000 op het hoogtepunt in 1930, dat wil zeggen 30% van de potentieel belangstellenden) leek deze keus te rechtvaardigen. Als de meest rechtse partij in de Volksraad en niet wars van verbaal extremisme werd de Vaderlandse Club door de Indische regering, ook door de autoritaire gouverneur-generaal jhr.mr. B.C. de Jonge (1931-1936) met enige argwaan gevolgd. Na 1935 ging de toen in aantal sterk geslonken partij onder andere leiders over op een gematigder koers.

Schrijver toont aan hoezeer de partij bij haar eigen doelstelling bleef. Belangenbehartiging van de Europese groep stond voorop en kwam tot uiting in strijd voor de westerse sector van de Indische economie, voor westers onderwijs aan de eigen kinderen. Ten aanzien van financiën en defensie bleek enig Indisch nationalisme, een Indo- of Indiëcentrisme, ook deze groepen niet vreemd, al royeerde men in 1939 een te uitgesproken pleitbezorger voor het Indische Indië, dr. W.M.F. Mansvelt. Ten aanzien van de Indonesische samenleving tolereerde men na 1935 voorzichtig een maatschappelijke emancipatie; het eerder genoemde programmapunt, economische weerbaarmaking van de inheemse bevolking, werd echter niet uitgewerkt. En ten aanzien van de politieke emancipatie door middel van bestuurlijke en staatsrechtelijke hervormingen bleef men hardnekkig vasthouden aan de status quo.

Ondanks zijn ontstaansgeschiedenis was de Vaderlandse Club echter niet in staat een wettelijk alternatief te bieden voor het gevoerde overheidsbeleid van een ontwikkeling-onder-geleide. Ook deze partij realiseerde zich uiteindelijk niet om een zekere vorm van sa-